

ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นปัตตานี

ความทรงจำที่ถูกละทิ้ง

ความเป็น “คนตานี” ซึ่งก็คือชาวมลายูมุสลิมแห่งเมืองปัตตานี ทั้งผู้คนและมรดกทางวัฒนธรรมเป็นที่รู้จักแพร่หลายสำหรับผู้คนและวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์กลางในภาคกลางมาแล้วตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ที่มีการกวาดต้อนคนตานีมาตั้งถิ่นฐานในพระนครและถิ่นที่อยู่ต่าง ๆ ใกล้เคียงกรุงเทพฯ แม้คนในท้องถิ่นกรุงเทพฯ จะไม่เคยทราบเลยว่า รากเหง้าแต่ดั้งเดิมนั้นถือกำเนิดที่ “เมืองปัตตานี” ในยุคกรุงเรืองด้วยศิลปะวิทยาการ ประเพณี และวัฒนธรรมอันเป็นเอกลักษณ์ของตนเองมาก่อน

แต่ในสามจังหวัดภาคใต้ซึ่งเป็นพื้นที่ดั้งเดิมของวัฒนธรรมของปัตตานีเองในทุกวันนี้ มีปัญหาเกี่ยวกับการยอมรับประเพณีดั้งเดิมที่เป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น เนื่องจากเริ่มมีความเชื่อเป็นที่แพร่หลายว่า สิ่งเหล่านี้ขัดกับหลักคำสอนในศาสนาอิสลาม

ในอดีตนั้น ดินแดนเหล่านี้เต็มไปด้วยความไม่แน่นอนของสรรพสิ่งในธรรมชาติ ป่าเขาในเขตป่าขึ้น การเกิดโรคระบาดในเขตชุมชนเมืองบ่อยๆ เป็นสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้ผู้คนมีความเชื่อในเรื่องอำนาจเหนือธรรมชาติและอำนาจที่มีคุณและโทษจากผีหรือวิญญาณผู้ล่องลับไปแล้วมากกว่าหรืออาจจะพอๆ กับความเชื่อในหลักคำสอนทางศาสนาอิสลามที่ต้องเรียน ต้องฝึกฝนเขียนอ่านท่องจำเพื่อให้เข้าใจความหมายหรือเนื้อหาในหลักคำสอนและ

ต้องพึ่งพาผู้ชี้แนะให้เกิดความกระจ่าง ซึ่งก็คือโต๊ะครู ผู้รู้ศาสนาที่มักจะเป็นผู้เผยแพร่ศาสนาเดินทางมาจากถิ่นอื่นๆ ดังนั้น เราจึงพบว่า ผู้รู้ทางศาสนาหลายท่านที่มาจากท้องถิ่นที่ได้รับการศึกษาศาสนาดีกว่า เช่น เมืองปัตตานีมักจะได้รับการต้อนรับในหมู่บ้าน มีการแต่งงานกับผู้มีฐานะหรือผู้ใหญ่ที่ได้รับการนับถือและสนับสนุนให้มีบ้านช่องที่ดินทำกินจนกลายเป็นคนตระกูลใหญ่ตระกูลหนึ่งของหมู่บ้านนั้นๆ

ในท้องถิ่นสามจังหวัดภาคใต้ การติดต่อเดินทางในอดีตนั้นไม่สะดวกแต่อย่างใดและเพิ่งมีการสร้างเส้นทางคมนาคมติดต่อได้ในทุกท้องถิ่นในเวลาไม่กี่สิบปีที่ผ่านมาเอง ดังนั้น กว่าหลักการคำสอนในศาสนาอิสลามที่ถูกเผยแพร่ไปโดยโต๊ะครูหรือผู้รู้ทางศาสนาจะเข้าไปถึงในหมู่บ้านห่างไกลอย่างทั่วถึงก็ใช้เวลาอยู่นานเช่นกัน

สังเกตได้จากผู้ที่เป็น “หะยี” ซึ่งเป็นผู้ผ่านพิธีฮัจญ์ มาแล้วในอดีตนั้นมียุ่่น้อยมาก เพราะการเดินทาง ในแต่ละครั้งอาจใช้เวลาหลายปี ผ่านความยาก ลำบาก และมีหลายคนที่เดินทางไปแล้วไม่ได้กลับมา เพราะอาจจะเสียชีวิตไปก่อนหรือไม่ต้องการกลับมาอีก ผิดกับในปัจจุบันที่มีผู้เดินทางไปทำพิธีฮัจญ์ ได้โดยไม่ลำบากเท่าใดนัก เพราะมีศรัทธาต่อความ ยากลำบากอยู่แล้ว ที่เหลือก็เพียงหาทุนทรัพย์ ในการเดินทางให้ได้เท่านั้น

ประเพณี วัฒนธรรมและพิธีกรรมของคนปัตตานี ดั้งเดิมที่สืบทอดมาโดยตลอดจึงเริ่มลดความจำเป็น และหยุดลงอย่างสังเกตได้ชัดเมื่อมีการเปลี่ยนแปลง ภายในสังคมของชาวมลายูมุสลิมเอง ซึ่งมีผู้รู้ทาง ศาสนามากขึ้นและการเผยแพร่คำสอนได้ขยายไป อย่างทั่วถึง สิ่งที่เจือปนด้วยความเชื่อในเรื่องอำนาจ เหนือธรรมชาติเกี่ยวกับภูตผีวิญญูณจึงลดลงและถูก ทำให้หายไปโดยตั้งใจ

สิ่งเหล่านี้บ่งบอกถึงความสับสนในการดำรง ชีวิตของคนเชื้อสายมลายูผู้นับถือศาสนาอิสลามใน พื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ในปัจจุบันที่มีแนวโน้มว่าจะ ใช้หลักคำสอนทางศาสนามาดำเนินชีวิตเป็นหลัก หรือจะใช้พื้นฐานทางวัฒนธรรมของชาวมลายูมุสลิม ที่ถ่ายทอดส่งต่อกันมาอันเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมและ เคยเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันเป็นพื้นฐาน และการจะดำเนินชีวิต โดยการประนีประนอม และ ใช้แนวทางทั้งสองแบบไปด้วยกันนั้นทำได้อย่างไร

วัฒนธรรม ประเพณีบางอย่างกลายเป็นสิ่งที่ถูก ตัดขาดออกไปจากชีวิตปกติของชาวบ้าน เพราะ พบเห็นได้บ้างในการแสดงของสถาบันการศึกษาหรือ คณะละครที่แทบจะไม่มีผู้ว่าจ้างแล้วเนื่องจาก เหตุการณ์ความไม่สงบในท้องถิ่น พิธีกรรมบางอย่าง เกี่ยวกับการรักษาโรคและความเชื่อเฉพาะเรื่องผีร้าย ที่ช่วยรักษาอาการทางจิตใจของผู้ที่เป็นชาวบ้านใน พื้นที่ห่างไกลหรือเป็นความเชื่อเฉพาะตัวคน กลาย

เป็นสิ่งที่ต้องแอบซ่อนทำกันและเป็นสิ่งที่ถูกลืม เพราะไม่พบว่าในปัจจุบันของสังคมของคนปัตตานี หรือสามจังหวัดภาคใต้มีคนพูดถึงกันเท่าไรหรือนักหรือ มักจะหลีกเลี่ยงที่จะพูดต่อหน้าผู้อื่นตรง ๆ

ในขณะที่ภาพรวมของสังคมทั่วโลกในปัจจุบัน เช่น ในสังคมไทยภูมิภาคอื่น ๆ กำลังมีกระแส การฟื้นฟูประเพณีพิธีกรรมความเชื่อท้องถิ่นให้ฟื้น ขึ้นมาทำหน้าที่เชื่อมโยงพื้นฐานและโครงสร้างทาง สังคมในอดีตกับการเปลี่ยนแปลงที่ถาโถมเข้ามา ในชุมชนหรือในท้องถิ่นต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับมาก ที่สุดคือการนำเสนอและสร้าง ประเพณีพิธีกรรม เหล่านี้เพื่อรองรับการท่องเที่ยว เสมือนขายอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมแก่คนทั่วไป

อีกส่วนหนึ่งที่ต้องการพัฒนาทางความรู้และ การศึกษาเพื่อให้เห็นรากเหง้าดั้งเดิมของตนเองก็จัด สร้าง พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นหรือการสร้าง การเรียน การสอนนอกระบบให้แก่เยาวชนและคนทั่วไปให้ เรียนรู้อดีต ประเพณีวัฒนธรรมซึ่งเป็นของตนเอง โดยเชื่อว่านี่คือการสร้างความมั่นคงของสังคมในชุมชน และท้องถิ่นผ่านอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่ จะทำให้เกิดการรองรับกระแสพัฒนาอย่างเข้มแข็ง และสามารถเลือกรับหรือปฏิบัติโดยการปรับรับ ความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เข้ามาได้อย่างมี ประสิทธิภาพมากกว่ายอมรับให้สังคมและวัฒนธรรม ของตนเองถูกเปลี่ยนแปลงไปโดยไม่ได้ถูกคิดถึงฐาน ทางวัฒนธรรมและค่านึงถึงการสร้างอัตลักษณ์ของ ตนเองแต่อย่างใด

ซึ่งในประเด็นหลังนี้ มีข้อเปรียบเทียบที่พิสูจน์ ได้ว่า การรื้อฟื้นและการสร้างความทรงจำเกี่ยวกับ ประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเองเป็น แนวคิดที่เกิดขึ้นทั่วไปไม่เว้นแม้แต่รัฐมุสลิมที่กัลันตัน ซึ่งจัดสร้างพิพิธภัณฑ์หลายแห่งในเมืองโกตาบารู โดยเฉพาะพิพิธภัณฑ์แห่งนครซึ่งรวบรวมเอา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ชีวประวัติบุคคลสำคัญ

ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ ที่หายไปจากสังคมโดย
บันทึกรวบรวมและจัดแสดงไว้ได้อย่างละเอียด

ในสังคมไทยดั้งเดิมคุ้นเคยกับคำว่า “ผ้าจวน
ตานี” เพราะพบในคำเก่าตั้งแต่กรุงศรีอยุธยาในบท
ละคร เรื่อง ดาหลัง หรือ อีเหนาใหญ่ ในรัชกาล
พระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ หรือ ผ้ายกตานี เป็นผ้าที่ทอ
ด้วยไหมจากประเทศจีน และใช้เส้นลวดเงิน จาก
อินเดีย เปอร์เซีย ทอด้วยฝีมือช่างชั้นดี จึงเป็นที่นิยม
และทอกันอยู่แถวบ้านกรือเซะ บ้านตันหยงลูโล๊ะ ซึ่ง
คงสืบทอดมาจากชุมชนเก่าแก่ของเมืองปัตตานีใน
อดีต เมื่อชาววัดฤทธิที่ราคาแพงและพ่อค้าคนกลาง
ขายเอาเปรียบ ชาวบ้านที่เคยทอผ้ายกตานีจึงเลิกทำ¹
ศิลปะของการทอผ้ายกซึ่งเป็นงานหัตถกรรมชั้นสูงที่
มักเริ่มขึ้นจากราชสำนักจึงกลายเป็นความทรงจำ
ประการหนึ่งของคนปัตตานี

ที่รู้จักแพร่หลายอีกอย่างคือ น้ำมันตานี² ก็เป็น
ของที่ใช้ในอยุธยาและกรุงเทพฯ ใช้ตกแต่งทรงผม
คนในอดีตให้จับอยู่ทรง และกลายเป็นคำที่เรียก
น้ำมันแต่งผมแม้จะไม่ได้ผลิตที่เมืองตานีหรือปัตตานี
ในอดีตก็ตาม

สิ่งเหล่านี้แพร่เข้ามาสู่สังคมที่ราบลุ่มเจ้าพระยา
ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงต้นรัตนโกสินทร์และทำให้
คำว่า “ตานี” เป็นที่รับรู้และเข้าใจทั่วกันว่า ใช้ประกอบ
คำที่แสดงถึงการมีที่มาจากหัวเมืองมลายูทาง

คาบสมุทรมทางใต้นั่นเอง

การแสดงท้องถิ่นในสังคมเกษตรกรรมที่ใช้เวลา
ว่างจากฤดูกาลเพาะปลูก ใช้พื้นที่ลานกว้างของ
ชุมชนจัดมหรสพการแสดงอยู่เสมอๆ และส่วนใหญ่
มักว่าจ้างคณะแสดงเนืองในงานกับนของชาวบ้าน
และในการแสดง บางครั้งก็เพื่อแก้บน เป็น
การประกอบพิธีกรรมแก่ชาวบ้านไปพร้อมกันและ
หายไปกว่า 40 ปีแล้ว

ในท้องถิ่นพื้นบ้านภาคใต้นิยมการเล่นเงาที่
เรียกว่า หนังตะลุง ที่มีจุดเริ่มต้นที่พัทลุง คนทั่วไป
เคยเรียกว่า “หนังควน” เอรูปแบบของหนังชวาที่
เรียกว่า “วายัง” เข้ามาประสมประสานให้เคลื่อนไหว
ได้ วายังกุลิต หรือ วายังชวา หมายถึงการเล่น
ฉายเงาแบบชวา ผู้ขีดหรือ “โต๊ะดาลัง” หรือนายหนัง
ชี้นำหรือสอนสังคมผ่านเรื่องราวที่นำเสนอด้วยบทพากย์
และเสียงดนตรีพื้นบ้านอันเข้าใจ นายหนังเป็นทั้งผู้ขีด
ชักและให้เสียงพากย์ตัวหนังและเสียงบรรยายต่างๆ
ในการดำเนินเรื่องที่มีอยู่แล้วรวมทั้งอาจเพิ่มหรือ
ตัดแปลงขึ้นมาใหม่ นักแกะตัวหนังจะตัดผืนหนังที่
เตรียมไว้มาฉลุ วาดและตกแต่งลายด้วยสีสันทันที่เจิดจ้า
และสวยงาม ทำเป็นตัวละครต่างๆ ทั้งตัวพระ ตัวนาง
ตัวประกอบหญิง ชาย เทวดา กษัตริย์ สามัญชน
ภาพทิวทัศน์ต่างๆ โดยตัวหนังที่แกะเป็นตัวละคร
จะมีรูปร่าง หน้าตาท่าทางและบุคลิกเฉพาะของตน³

¹ “ผ้ายกตานี นุ่งฟุ้งทอง สอดสองซับสี่ดูสุดใส กรองบอกดอกจตุดวงละไม เส้นไหมย้อมป้อมเป็นมันยับ” (ขุนช้างขุนแผน) ผ้ายก
ตานี เป็นผ้าด้ายแกมไหม เจาไปต่างๆ ในบันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ ว่า “ผ้ายกตานีเป็นผ้าไหมที่มีสีเส้นแซมหรืออย่างคชกริชไปตามยาวของ
ผืนผ้า” ผ้ายกตานี เป็นผ้าที่ทอด้วยไหมจากประเทศจีน และใช้เส้นลวดเงิน จากอินเดีย เปอร์เซีย ทอด้วยฝีมือช่างชั้นดี จึงเป็นที่นิยม
และทอกันอยู่แถวบ้านกรือเซะ บ้านตันหยงลูโล๊ะ บริเวณท่าเรือเมืองปัตตานีในอดีต แต่ชาววัดฤทธิที่ราคาแพง พ่อค้าคนกลางขายเอา
เปรียบ จึงเลิกทำ (อนันต์ วัฒนานิก) และในปัจจุบันมีการรื้อฟื้นทำผ้ายกตานีเป็นงานอาชีพเสริมของกลุ่มแม่บ้านในจังหวัดปัตตานี
ในโครงการศิลปอาชีพในพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ

² น้ำมันตานี คือน้ำมันมะพร้าว ผสมปูนขาวและเขม่าไฟ แล้วมาอบกับดอกไม้หอม เช่น มะลิ พิกุล จำปา และปาหนัน ทำให้ทรงผม
จับตัวอยู่ทรง มีทั้งแบบน้ำมันและแบบครีม (มุหน่าย)

³ กัณฑ์ แสงราชา สำนวณศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นชายแดนใต้ในสถานการณ์เสี่ยง ตอนที่ 2 หนังตะลุง-วายังกุลิตชะตากรรมดั่งหนัง
เงา 24 มีนาคม 2008 http://www.isranews.org/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=3323&Itemid=58

ส่วน วายัง เขียม หมายถึงหนึ่งตระกูลแบบสยาม ซึ่งเป็นคำที่ชาวมลายูนอกพื้นที่เรียกการแสดงหนังชนิดนี้ในสามจังหวัดภาคใต้ ลักษณะการแสดงทั้งตัวหนังและเนื้อหาที่ดำเนินเรื่องไม่แตกต่างจากหนังตะลุงไทย แต่ต่างกันที่ส่วนใหญ่ วายัง เขียมไม่ขับบทกลอนอย่างหนังตะลุงปักษ์ใต้แต่มักนิยมเจรจาและบรรยายและเพิ่มเครื่องดนตรี เช่น ฆ้องที่เป็นเครื่องดนตรีแบบชาวเข้ามา

การเล่น *มะโย่ง* คล้ายกับการเล่นมโนราห์หลายคนกล่าวว่าน่าจะรับมาจากอินเดียแต่นิยมแสดงทางกลันตันและปัตตานี และบันทึกไว้ว่าเคยเป็นการแสดงหน้าพระที่นั่งต้อนรับแขกเมืองในสมัยรายาบีรูแห่งปาตานี⁴

ในการแสดงมีพระเอกชื่อ “ปะโย่ง” ตัวตลกเรียกว่า “พราน” นางเอกเรียกว่า “มะโย่ง” พี่เลี้ยงและสาวใช้เรียก “เหาะอินัง” และ “แหะสนิ” จะมีบอมหรือหมอบประจำคณะละ 1 คน ยกเว้นเวลาประชันโรงอาจจะใช้บอมหลายคนไว้ป้องกันแก่เวทย์มนต์คาถาที่คู่ต่อสู้ส่งมาทำลาย

ก่อน สมัย การเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ. 2475 มะโย่งนิยมเล่นกันมากตามงานเทศกาล

งานแต่งงาน งานส่นัด เพื่อแก้บน เพื่อสะเดาะเคราะห์ เล่นในช่วงเทศกาลเกี่ยวซ้อ หรือ *ปุยอบือแน* แต่เมื่อ พ.ศ. 2528 การเล่นมะโย่งตามบ้านไม่มีแล้ว เพราะเศรษฐกิจไม่ดีแต่ที่สำคัญสังคมมุสลิมถือว่า “การดูมะโย่งผิดศาสนบัญญัติอย่างร้ายแรง”⁵

พิธี *มะตือรี* หรือ *เตอรี*, *ปัตตารี* เป็นวิธีการอย่างหนึ่งของหมอไสยศาสตร์ที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารกับวิญญาณศักดิ์สิทธิ์เพื่อรักษาอาการป่วยไข้ แต่บางครั้งก็มีการจัดหามาแสดงต้อนรับแขกบ้านแขกเมืองจึงเข้าใจกันไปว่า *มะตือรี* เป็นมหรสพการแสดงเพื่อชมอย่างหนึ่ง

พิธีมะตือรี ใช้การขับร้องลำนำเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ มีคนทรงทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารระหว่างดวงวิญญาณ โดยใช้ดนตรีบรรเลงคู่กับการขับลำนำ นิยมจัดขึ้นเพื่อรักษาคนไข้ที่เชื่อว่าเป็นต้นเหตุของการป่วยที่มาจากการถูกคุณไสย เวทมนตร์คาถา เป็นการทำพิธีเช่นไหว้ครู ศิลปินสำหรับผู้มีเชื้อสายโนรา มะโย่งและวายัง โดยอาศัยโต๊ะมะตือรีเป็นผู้ติดต่อกับวิญญาณแล้วนำมาบอกกล่าวกับโต๊ะมีโนะ แนะนำวิธีการรักษาคนไข้ เช่น การเช่นไหว้ บน ทำพิธีพลีกรรมขอขมาลาโทษ⁶

⁴ ปีเตอร์ ฟอร์ดเรส บันทึกไว้เมื่อ พ.ศ. 2155 เมื่อชมการแสดงมะโย่งในการต้อนรับรายามูตอแห่งรัฐปาหัง โดยรายาบีรูแห่งปัตตานีเป็นผู้จัดการต้อนรับ ผู้แสดงล้วนเป็นคนหนุ่มสาวรูปโฉมงดงาม

⁵ มะโย่งเข้าแสดงที่กรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 3 และสมัยรัชกาลที่ 4 มีโรงหนึ่งแสดงดีจนเป็นที่นิยมของผู้ดู เรียกว่า “ละครดาเสื่อ” ดาเสื่อเป็นนายโรง เล่นตามแบบละครมะโย่ง แต่งตัวเป็นมลายูร้องเป็นภาษามลายูแต่เจรจาภาษาไทย และชอบเล่นเรื่องอิเหนาใหญ่” การเล่นมะโย่งก่อนเล่นต้องทำพิธีเบิกโรง บูชาเทพเทวดา พระภูมิเจ้าที่ (กล่าวกันว่าเพลงม้าย่องนำมาจากเพลงมะโย่ง) นิยายที่ใช้แสดงก็เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นในท้องถิ่น เช่น เจ้าหญิงฮิยาหรือเจ้าหญิงเขียว เจ้าหญิงแดงกวาง พระสุชนหรือ เปาะสุดง เดวอบือเจ หรือ กุเรปมูดอ (กุเรป็นน้อย) สังข์ทองกอดต้องมัส แต่สังข์ทองมีสองสำนวน สำนวนหนึ่งมีเรื่องรถเสนเข้ามาปน การแสดงเพื่อใช้บนใช้เวลา 3 คืน 5 คืน 7 คืนบ้าง ตามแต่ผู้แก้บนวันทำพิธีใช้เวลาใกล้รุ่งของวันสุดท้ายที่แสดง เชื่อว่าเป็นการสะเดาะเคราะห์ให้คนที่โชคร้ายมีเคราะห์ หรือถูกเวทย์มนต์คาถาหรือถูกวิญญาณศักดิ์สิทธิ์กระทำ แก้บนโดยการแนะนำของมะตือรีหรือคนทรง จาก อนันต์ วัฒนาภิกข. *แลหลังเมืองตานี* ศูนย์ศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528

⁶ พิธีกรรมมะตือรี มีผู้เข้าใจผิดว่าเป็นการแสดงดนตรีร้องรำนั้น ประกอบด้วยบอม (หมอ) ซึ่งมีชื่อเรียกว่า *โต๊ะมีโนะ* มีหน้าที่ขับร้องลำนำเชิญวิญญาณของบรรพบุรุษหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อีกคนหนึ่งเรียกกันว่า *โต๊ะมะตือรีหรือคนทรงเจ้า* ทำหน้าที่ติดต่อสื่อสารระหว่างดวงวิญญาณกับโต๊ะมีโนะ มีคนเล่นดนตรีบรรเลงคู่กับการขับลำนำ 5 - 6 คน ได้แก่คนซอ 1 คน รำมะนา 2 คน คนตีฆ้องใหญ่ 1 คน คนตีโหม่งหรือฆ้องราง 1 คน และอาจมีคนตีฉิ่งอีก 1 คน โดยโต๊ะมีโนะและโต๊ะมะตือรี นั่งหันหน้าไปทางผู้ป่วย ผู้เล่นดนตรีทุกคนนั่งทางขวามือของโต๊ะมีโนะ หมอบจะจัดเครื่องเช่นที่ญาติผู้ป่วยเตรียมไว้ให้ ใส่ถาด 2 ใบ ใบแรกเอาด้วยดิมมาชดภายในถาดให้รอบถาด แล้วเท

ประเพณีแห่แหง ใช้แห่ร่วมกับพิธีงานใหญ่โต ไม่ว่าจะเป็นงานฉลองหรือเทศกาลมงคลทั่วไป มักมีการนำขบวนแห่แหงเข้าร่วมพิธีนั้นๆ เสมอ พระยาวิจิตรภักดี (ตัญญู อับดุล กอร์ดอร์) เคยทำพิธีให้กับน้องชาย ตัญญู ก็ให้ผู้เข้าสู่หน้าที่ขบวนกลายเป็นภาพติดตาติดใจคนที่เคยชมและเล่าขานสืบต่อกันมา

ในขบวนแห่แหงจะมีดนตรีประโคม การประดิษฐ์ดอกไม้ พานบายศรี (บุหงาชือรี) การแกะสลักสร้างสรรค์รูปนกใหญ่โต อาวุธและเครื่องแต่งกายแบบนักรบโบราณ สาวสวยที่มีลำคอระหงงามสง่า เข้าขบวนบายศรี ชาวปัตตานีจึงนิยมทำเป็นประเพณีใช้ขบวนแห่แหงต้อนรับอาคันตุกะแขกบ้านแขกเมืองจนถึงเมื่อปี พ.ศ. 2502 ด้วย รัชชกาลที่ 6 เสด็จ

เสด็จมณฑลปัตตานีได้ พ.ศ. 2458 ผู้ว่าราชการเมืองต่าง ๆ ร่วมกันจัดขบวนแห่ถึง 65 ขบวน

ต้องอาศัยคนและอุปกรณ์มากมาย ผู้มีฐานะบริวารเท่านั้นจึงจะจัดได้ ประกอบด้วย ขบวนแรกคือขบวนเครื่องประโคม มีคนเป่าปี่ชวา กลองแขก 1 คู่ ฉิ่งใหญ่ 1 ใบ บรรเลงก็จะมีคนแสดงลีละ รำกริช ขบวนต่อมาคือ บุหงาชือรี (บายศรี) ตกแต่งขบวนให้สวยงาม ผู้ทูนบายศรีต้องเป็นสตรีที่คัดเลือกมาแล้วว่ามีเรือนร่างได้สัดส่วนและแต่งกายด้วยสีสันทนกลาสีตามประเพณีท้องถิ่น ส่วนพานบายศรี (อาเนาะกาชอ) เป็นพานทองเหลือง (เมื่อก่อนเป็นของท้องถิ่นที่ขึ้นชื่อ) นิยมใช้พานจำนวนสี่ ขบวนที่สาม คือผู้ดูแลนกที่เข้าทั้งสองข้าง แต่งกายแบบนักรบ มือถือกริช

ข้าวสารเหลืองกระจายให้ทั่วภาค เอาเทียนไข 1 เล่ม หมาก 1 คำ เงิน 5 บาท วางไว้บนข้าวสารเหลือง ใบที่ 2 เอาข้าวเหนียวเหลือง (หนึ่งลูก) ใส่ลงในภาชนะให้เป็นรูปกรวยยอดแหลม เอาไขไก่ต้มสุกปกปิดเปลือกครึ่งฟองนำไปปักไว้บนยอดแหลมของข้าวเหนียว โดยให้ส่วนที่ปกปิดเปลือกอยู่ด้านบน จุดตะเกียง 1 ดวง หรือเทียนไข 1 เล่ม วางไว้ข้างข้าวเหนียวเหลือง แล้วนำภาชนะทั้งสองไปใส่สาแทรกแขวนไว้เหนือศีรษะของผู้ทำพิธี

เครื่องเซ่นอีกส่วนหนึ่งให้จัดใส่จานดังนี้ ข้าวตอกจัดใส่จาน 2 ใบ ใบหนึ่งคลุกน้ำตาลทราย อีกใบหนึ่งไม่คลุก แล้วนำข้าวตอกทั้งสองจาน มาวางไว้ตรงหน้าหม้อ ขนมน้ำ 3 จับ หมากพลู 1 คำ ก่ายาน ถ่านไฟกำลังติดใส่จานอย่างละ 1 ใบ ให้วางเรียงทางด้านซ้ายของจานข้าวตอก เมื่อจัดเครื่องเซ่นเรียบร้อยแล้ว หม้อจะให้คนทรงนั่งหันหน้ากับกับหม้อ ให้เครื่องเซ่นอยู่ระหว่างกลางให้ผู้ป่วย (ที่เข้าใจว่าเกิดจากผีร้าย) นอนในที่จัดไว้ในห้องทำพิธี จากนั้นคนทรงจะหยิบก่ายานใส่ลงในจานที่ใส่ถ่านกำลังติดไฟและระยมนต์ ขณะนั้นคนทรงกำลังระยมนต์อยู่หม้อ หม้อจะสือขอ (รือบะ) คลอไปด้วย เมื่อระยมนต์เสร็จหม้อจะหยุดสือขอคืนขอให้กับนัคนตรี แล้วหม้อกับคนทรงไหว้ครุพร้อมกันดังนี้ "อาโปง แนนะ มาอะดีกู กูยาแงตุละสา พาบอ แนนะยาแง มารือกอ ดาย" พอไหว้ครุเสร็จ หม้อก็ระยมนต์เรียกผีมารับเอาเครื่องเซ่นและอธิษฐานบอกกล่าวให้เทวดา มาเป็นสักขีพยานช่วยปกป้องคุ้มครองผู้ป่วย แล้วคนทรงจะทำพิธีเสี่ยงทายว่าผู้ป่วยเป็นโรคเกิดจากผีร้ายที่ใด โดยมีวิธีเสี่ยงทายอยู่ 2 วิธี คือ เสี่ยงทายจากข้าวตอกเครื่องเซ่นวิธีหนึ่ง และเสี่ยงทายจากเทียนไขอีกวิธีหนึ่ง หลังจากนั้นก็จะทำพิธีเรียกสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คณะมะตือรีของตนนับถือให้เข้าสิงคนทรงแล้วให้คนทรงรักษาอาการเจ็บป่วยของผู้ป่วย โดยวิธีใช้ปากดูดตามส่วนต่างๆ ของร่างกายผู้ป่วย เพราะเชื่อว่าการดูดด้วยปากจะทำให้ผีที่ก่อให้เกิดความเจ็บป่วยออกจากร่างผู้ป่วยได้ ซึ่งคนทรงจะต้องดูดผู้ป่วยถึง 5 ครั้ง ครั้งแรกจะดูดปลายเท้าของผู้ป่วยพร้อมกับดนตรีบรรเลง เมื่อดูดเสร็จดนตรีจะหยุด แล้วหม้อจะถามคนทรงว่า "ผีมาจากไหน" คนทรงก็ตอบว่า "ผีมาจากดิน" หม้อก็สั่งคนทรงว่าเขาต้องการอะไรให้จัดการให้เขา เสร็จแล้วดนตรีจะบรรเลงต่อ คนทรงก็ดูดร่างกายของผู้ป่วยเป็นครั้งที่ 2 ที่บริเวณท้องหรือลำตัว ครั้งที่ 3 ที่ลำคอ ครั้งที่ 4 ดูดที่ศีรษะหรือใบหน้าของผู้ป่วย ดูดเสร็จแต่ละครั้งหม้อก็จะถามว่า "ผีมาจากไหน" คนทรงก็จะตอบว่ามาจาก น้ำ ลม และไฟ ตามลำดับแล้วหม้อก็สั่งให้คนทรงปฏิบัติเหมือนกับการดูดครั้งแรก การดูดครั้งที่ 5 ให้ดูดตามที่คนทรงเสี่ยงทายข้าวตอกว่าคู่สุดท้ายหรือเม็ดสุดท้ายอยู่ที่ใด ถ้าตกอยู่ที่ดินก็ให้ดูดซ้ำที่ปลายเท้า ถ้าตกที่น้ำก็ให้ดูดซ้ำที่บริเวณท้องหรือลำตัว ถ้าตกที่ลมให้ดูดซ้ำที่ลำคอ ถ้าตกที่ไฟให้ดูดซ้ำที่บริเวณศีรษะหรือใบหน้า เมื่อคนทรงทำพิธีดูดผู้ป่วยเสร็จแล้วหม้อไสยศาสตร์จะพูดกับผีในผู้ป่วยว่า "ขอให้ผีที่สิงอยู่ในร่างของผู้ป่วยออกเสียเถิดแล้วเราจะจัดการสิ่งที่พวกเขาต้องการให้ทุกอย่าง" เมื่อหม้อพูดและให้สัญญาแก่ผีที่อยู่ในร่างของผู้ป่วยแล้ว เชื่อกันว่าจะทำให้ผู้ป่วยหายเป็นปกติ,

พิธีไล่ผีเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยนี้จะกระทำกันในวันกลางวันหรือกลางคืนก็ได้ ถ้าทำพิธีวันเดียวหรือคืนเดียวไม่หาย ก็ให้ทำติดต่อกัน 3 วัน 3 คืน ถ้าผู้ป่วยยังไม่หายอีกให้เว้นสักระยะหนึ่ง แล้วหามะตือรีคณะใหม่มาทำพิธีอีก จนกว่าผู้ป่วยจะหาย เชื่อกันว่าถ้าประกอบพิธีถูกต้องผู้ป่วยก็จะหายจากความเจ็บป่วยจริงๆ, อ่างแล้ว

เดินนำหน้านัก คัดเลือกจากผู้ชำนาญรายรำสิละ รำกริช รำหอก ซึ่งเป็นศิลปะการต่อสู้ของชาวปัตตานี แล้วเมื่อเดินไปถึงจุดรับแขกก็รำรำให้แขกดูด้วย

ขบวนนกที่ประดิษฐ์สวยงาม ถ้าขบวนใหญ่สุดคนแบกราว 16 คน ต่อจากขบวนนก เป็นขบวนพลกริช ขบวนพลหอก นับเป็นขบวนต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง

ประเพณีการแห่กนี้เคยเป็นรากเหง้าของชาวปาตานีมาแต่เดิม และใช้เป็นขบวนรับแขกบ้านแขกเมืองที่สำคัญของท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่เดียวกัน ซึ่ง อนันต์ วัฒนานิกกรกล่าวว่า เป็นการแสดงถึงการส่งเสริมอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ศิลปะการช่างแกะสลัก ศิลปะการประดิษฐ์ดอกไม้ การจัดพานบายศรี การรำรำสิละ รำกริช รำหอก ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของเมืองปัตตานี⁷

ประเพณีไล่ทำ หรือ ตอเสาะ บาลอ เป็นประเพณี

ดั้งเดิมที่หายไปแล้วของเมืองตานี เมื่อ พ.ศ. 2528 กล่าวว่าเป็นจะยกเลิกไปไม่นานคงเหลือแต่คนที่เคยร่วมพิธี เป็นการขับไล่เภทภัยอันตรายของเมือง เพราะโรคห่ามักจะเกิดขึ้นทั่วไปในเมืองต่าง ๆ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ก็บันทึกถึงเรื่องเข้าเมืองทำให้ชาวบ้านหนีภัยไปอยู่ที่อื่น โรคห่าหรืออหิวาตกโรคมักเกิดในฤดูร้อนและชุมชนที่อยู่ใกล้น้ำจะเกิดก่อนชุมชนภายใน แถวๆ ปากน้ำ เช่นที่บางตะเว ปากน้ำปัตตานี จะเกิดเป็นประจำ ที่เลิกทำเพราะเห็นว่าผิดหลักศาสนา แต่ส่วนบุคคลยังมีผู้ทำเฉพาะเมื่อเจ็บป่วยในครอบครัวทั้งชาวพุทธและมุสลิม แต่ก็มีบางท่านกล่าวว่า “พิธีนี้ตายยาก”⁸

ประเพณีฉลองหาด หรือ **ปญา ปาตา** พื้นที่ปะนาะเป็นที่รู้จักกันดี เป็นศูนย์กลางการประกอบพิธีของชุมชนที่อยู่ติดหาด เพื่อบูชาทุกสามปี ชาวประมงจะร่วมกันจัดงานเฉลิมฉลองชายหาดช่วง

⁷ ประวัติการแห่กมีตำนานที่นายช่างทำนก (ส่วนติมุง หรือ นายวิจิต นราววงศ์) เล่าให้นายอนันต์ วัฒนานิกกร ฟังว่า ราวองค์หนึ่งมีโอรสธิดา สี่พระองค์ โอรสองค์สุดท้ายมีความฉลาดและงดงามมากกว่าผู้อื่น จึงได้รับความรักใคร่มากไม่ว่าอยากได้สิ่งใดก็ต้องหามาให้ได้ วันหนึ่งรายาไปทรงเบ็ด ได้พบกับชาวประมงกลุ่มหนึ่ง หัวหน้าชาวประมงเล่าเรื่องแปลกมหัศจรรย์ให้ฟังว่า ระหว่างนำเรือออกจับปลาในทะเลลึก เห็นนกใหญ่คู่ตจากทะเล ดวงตาแดงก่ำ มีวง มีงา และเขี้ยวออกจากปาก นำเกล็ดน้ำแก้ว แต่เมื่อนกบินขึ้นสู่อากาศ เขาเห็นรูปร่างสีขนขนปีกขนหางสวยงามแปลกประหลาดกว่านกอื่นๆ พวกเขาเชื่อว่าเป็นนกแห่งสวรรค์ เพราะติดตามดูจนนกนั้นบินหายไปกับท้องฟ้า

เมื่อรายากลับคืนสู่อิสตานา ทรงเล่าเรื่องให้ประโหมสุหรีและโอรสธิดาฟัง โอรสองค์น้อยโปรดมากถึงกับวิ่งวอนให้สร้างนกจำลองวันรุ่งขึ้นพระองค์จึงประชุมอำมาตย์ใกล้ชิด ให้สืบหาช่างเขียนภาพ ช่างแกะสลักและช่างฝีมือมาช่วยสร้างนก ดังนั้น ช่างวาดภาพจึงวาดตามที่ชาวประมงนั้นเล่า ช่างแกะสลักจึงแกะสลักหัวนกมาสวมกับช่างตกแต่งที่ทำตัวนกประดับอย่างสวยงาม แต่ละส่วนนั้นทำขึ้นตามจินตนาการของแต่ละช่างฝีมือเพื่อถวายแก่โอรสธิดาทั้งสิ้น และช่วยกันตั้งนามว่า

ลักษณะานอ (พระลักษณะม) มาเพาะสุรอ (ภาทสุระ) แลกาปอหรือการูดอ (ครุฑ) และ ซิงอ (นกสิงห์-สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นนกหัสดีลิงค์) และมีการเฉลิมฉลองนก โดยให้โอรสธิดานั่งบนนกแล้วแห่ไปรอบๆ เมืองและมีการละเล่นต่างๆ

ประดิษฐ์นก หัวนกหุ่นเก่า ที่อำเภอยะรัง เมือง และหนองจิก นิยมใช้ไม้เนื้อแข็ง เช่น ไม้ตะเคียน ไม้กายีเพราะไม้แข็งจนเพราะแกะได้สะดวกใช้งานได้นาน นำมาแกะเป็นหัวนก นกแต่ละหัวใช้เวลาแกะหนึ่งถึงสองเดือน ดังนั้น ในชนบทจึงเห็นเพียงแต่หัวนกที่ใช้กระดาดสีท้อโครงสร้างของหัวนกที่ทำด้วยไม้ไผ่เป็นส่วนมาก ส่วนตัวนกใช้ไม้ไผ่ผูกเป็นโครงติดคานหามแล้วนำกระดาดมาติดเป็นรองพื้น แล้วตัดกระดาดสีเป็นขนประดับ สีที่นิยมคือ สีเขียว สีทอง

การสวมหัวนกในอดีตต้องมีพิธีกรรมบวงสรวง แต่ในเวลานั้นราว 2528 ไม่มีการทำเพราะขัดกับหลักศาสนาไปแล้ว ของที่ใช้ต้องมี ผ้าเพดานสำหรับชิงตรงหัวนก ข้าวเหนียวสมจาด สีเหลือง แดง ขาว 1 พาน ขนมดาตาหรือฆานม 1 จาน (ขนมใช้ทำพิธีเฉพาะไม่นิยมกิน) ข้าวสาร 1 จาน แป้ง น้ำหอม กายาน เทียน ทอง เงิน เงินบูชาครู 12 บาท ทางมะพร้าวอ่อน 2-3 ใบ มีคาถาสวดเสร็จแล้วยกทางมะพร้าวเทิดแล้วกล่าวว่า ปะลีปัส (หลุดพ้น ปลอดภัย), อ่างแล้ว

⁸ เมื่อมีโรคห่าหรืออหิวาตกโรคเกิดขึ้น บอมมอจะทำพิธีในทุ่งหรือริมท่อน้ำ นิยมทำวันเสาร์ ชาวบ้านจะจัดข้าวปลาเพื่อใช้ทำอาหาร

ข้างขึ้นเดือน 6 หรือเดือน 7 ซึ่งเป็นเดือนปลอดฝน ท้องทะเลสงบราบเรียบ เงินมาจากการบริจาคให้ คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินงาน มีการเลือก หาดทราย สร้างโรงพิธีแสดงมหรสพ มะนาวหรือ มะโย่งที่พูดทั้งไทยและมลายู โรงแสดงวายังเขี้ยว วายังว้ายยอ ศาลเพียงตาที่วางเครื่องสังเวทยเทพ ศาลเครื่องบูชาพระภูมิเจ้าหาด “อาตุตตานะอะ” มีเฒ่า ขนาดใหญ่ทำด้วยไม้ไผ่ ตัวเฒ่าทั้งห้ามุมใช้ด้ายดิบ พันทั้งห้ามุม แล้วไปปักไว้ข้างศาลเพียงตาทั้งสองข้าง มีตุ่มน้ำมนต์วางอยู่ตุ่มหนึ่งหน้าศาล มีการปักธง ที่ปลายมีบันยี่หรือธงเล็กๆ ที่ขาดไม่ได้คือ การใช้ ควายเผือกตัวผู้แต่งลำตัวด้วยผ้าเจ็ดสี กลุ่มผ้ายาว ตรงลำคอผูกด้วยผ้าแดงมาเตรียมไว้ งานฉลองอาจ จะมีครั้งละ 5 วัน 7 วันแล้วแต่คณะกรรมการและ บอมมอจะกำหนด พิธีมี 2 ช่วง คือ บูชาพระภูมิ ชายหาดในวันแรกและบูชาเทพในวันสุดท้าย

เมื่อสมัยมีเจ้าเมือง เจ้าเมืองยะหริ่งซึ่งพระยา เมืองจะมาเป็นประธานในพิธี ส่วนชาวบ้านมาหา เพื่อนที่ชายหาด มาอนค่าง ผู้คนเต็มไปหมด มีเรือ ประดับธงทิวมากมาย ไม่ก็ปลุกปะรำพิธีเพื่อชม มหรสพที่เริ่มแสดงตั้งแต่ก่อนเที่ยงไปจนสว่าง

ที่ตื่นตื่นรอคอยคือการฆ่าควายเผือก แล้วผู้คน จะมาช่วยกันฆ่าและควายเหยียบยัดใส่ฟางให้รูปร่าง เหมือนเดิมเพื่อนำไปประกอบพิธีตอนบ่าย นำอาหาร มากินร่วมกัน นำน้ำมนต์จากตุ่มน้ำมาประพรมเรือ แล้วจัดขบวนเรื่อนำเครื่องเซ่นออกทะเลไปทำพิธีอีก ครั้ง มีบอมมอปริกรรมคาถาที่หัวเรือ แล้วนำซากควาย เผือกลอยไปในทะเล มีเรือมาล้อมศาลเพียงตาและ ซากควายทำทักษิณาวัตร 7 รอบ สุดท้ายเรือกลับ

เข้าฝั่งสมมติว่าเป็นขบวนภูตผีร้าย คนบนฝั่งเป็น ทหารพระราชาวังเข้าหากัน ขว้างปากกระสุนตะกร้อ เข้าเรือภูตผี และต้องให้ฝีพายเร่งพายเรือให้เร็วที่สุด เมื่อหัวเรือลำใดเกยหาดแล้วห้ามขว้างปากคนในเรือ นั้น วิธีการนี้คล้ายกับการชดช้ำต้มของชาวพัทลุง และสงขลา แต่พิธีกรรมนี้ก็ถูกเลิกไปแล้วเพราะ ชดช้ำกับหลักศาสนาอิสลาม⁹

ส่วน **ดิเกิร์ฮูลู** หรือ **ดิเกิร์บาระหรือบารัต** เริ่มเป็น ศิลปะการละเล่นเมื่อกลายเป็นระบำในพิธีหมั้นหมาย ของคู่บ่าวสาวในจังหวัดชายแดนใต้ จากนั้นจึงถูกนำไปแสดงในงานเฉลิมฉลองหลังเสร็จฤดูเก็บเกี่ยวข้าว ในอดีตคณะดิเกิร์ฮูลูได้รับเชิญไปแสดงตามท้องถิ่น ต่างๆ เสมอๆ เช่น ในงานแต่งงาน งานพิธีเข้าสู่นัด งานฮารีรายอ จัดเป็นวงเดี่ยวหรือสองวงสองคณะประชัน กันคล้ายวงลำตัดหรือวงเพลงฉ่อยทางภาคกลาง และ นอกจากเพื่อความสนุกสนานแล้ว คณะดิเกิร์ฮูลูยังถูก เชิญไปแสดงเพื่อปัดรังควาญคุณไสย ตามที่พ่อหมอ หรือ “โต๊ะบอมมอ” แนะนำเจ้าบ้านที่มีคนไข้อาศัยอยู่

หัวหน้าคณะดิเกิร์ฮูลูเป็นผู้ว่ากลอนโต้คารมด้วย กลอนปั้นตนหรือกลอนเปรียบเทียบ โดยมีนักร้อง ประจำวงอีก 1 หรือ 2 คนผลัดกันร้องเพลงในแต่ละ รอบแสดง ส่วนลูกวงหรือคณะดนตรีอีกราว 10 คน จะเล่นกลอง บานอ หรือ รือบานอ (รำมะนา) ฉิ่ง (ฉิ่งอ) ลูกแซ็กและฉับฉิ่ง ผสมการปรบมือและลีลา โยกตัวอย่างเร้าใจ ทำให้ผู้ชมตื่นตาตื่นใจ

การเล่นดิเกิร์ฮูลู ซึ่งเป็นที่นิยมในสามจังหวัด ภาคใต้ในปัจจุบัน ถูกนำไปใช้ประยุกต์มากกว่าที่จะ เป็นมหรสพในท้องถิ่นดังที่เคยเป็นมา คณะดิเกิร์ฮูลูที่ โด่งดังคือ คณะแหลมทรายที่เน้นภารกิจในการสื่อสาร

เลี้ยงและใช้ในพิธีใช้ธงลำไม้ไผ่สูง 4-5 เมตรปักไว้กลางลานพิธีปลายธงผูกบันยี่หรือธงสีต่างๆ ไว้ที่ปลายเสา ราวสามโมงเย็นทุก ครอบครัวจะถือบันยี่และหม้อข้าวอาหาร อีหม่ามจะเป็นผู้ทำ สัมบะยังอายุะห์ เสร็จแล้วจึงกินอาหารร่วมกัน ใกล้เคียงกับเครื่องพิธีกรรม ไปวางบนศาลเพียงตา เอากระอมน้ำของแต่ละครอบครัวไปวางไว้รอบศาล นำเอาบันยี่สีที่กำหนดปักไว้ที่ครอบครัวต่างๆ ป้องกัน ผีฟ้า แล้วนำน้ำมนต์ประพรมรอบบ้าน หากชุมชนใดใกล้น้ำก็ทำที่หน้า วางศาลลงบนน้ำเป็นแพ สำหรับไหว้แม่คงคา, อ่างแล้ว

⁹ อ่างแล้ว

เพื่ออนุรักษ์อ่าวปัตตานีและอีกบางคณะที่ได้รับเชิญไปแสดงในภูมิภาคอื่น ๆ และใช้เพื่อการประชาสัมพันธ์ในกิจการของรัฐก็มีมาก¹⁰

มหรสพเหล่านี้เปลี่ยนแปลงไปเพราะรูปแบบชีวิตใหม่ๆ ในสังคม การมีไฟฟ้าใช้ทั่วไป สื่อสมัยใหม่ที่เข้ามา ลานบ้านที่เคยใช้ร่วมกันทำพิธีกรรมก็เปลี่ยนไปทำอย่างอื่น เช่น เล่นกีฬาของเด็กๆ วัยรุ่น การปรับเปลี่ยนความเชื่อที่ไม่ต้องการให้มีการแสดงหรือการละเล่นที่เจือปนไปด้วยความเชื่อเรื่องผี เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้การแสดงต่างๆ เริ่มลดความสำคัญลงไปจากชีวิตของชาวบ้าน

อาจารย์อัทธมัต สมบูรณ์ บัวหลวง ตั้งข้อสังเกตว่า แม้ปัจจุบันจะยังคงมีการแสดงบ้างแต่หาชมได้ยากขึ้น การละเล่นหรือการแสดงใดที่ล่อแหลมหรือขัดกับหลักการศาสนาจะถูกละทิ้งไป เช่น มีสตรีแสดงร่วมกับบุรุษ การร้องรำทำเพลงในที่สาธารณะ ผู้ชมอยู่ไม่แบ่งสถานที่ระหว่างชายหญิง และเนื้อหาที่นำเสนอเป็นเรื่องที่เชิญชวนในเรื่องชู้สาว ไม่สุภาพ อัจฉาริษา ตูถูกศาสนา กล่าวหาใส่ร้ายผู้อื่น ฯลฯ เพราะในหลักการศาสนาต้องการจะปกป้องและป้องกันเรื่องความผิดพลาดที่อาจจะเกิดขึ้นจากการแสดงหรือการละเล่นจึงได้กำหนดกรอบให้ปฏิบัติให้ชัดเจน¹¹

รวมทั้งเหตุการณ์ความรุนแรงก็แทบจะทำให้คณะแสดงต่างๆ ที่ยังคงอยู่ยุติการแสดงไปมากและรับเล่นเฉพาะงานที่คัดเลือกแล้วเท่านั้น¹²

ทุกวันนี้การแสดงที่เป็นมหรสพความบันเทิงของชาวบ้านรอบอ่าวหายไปราว 40 ปีแล้ว ที่ยังคงเหลืออยู่ก็เป็นเพียงใช้ประกอบพิธีกรรมที่ยังเหลืออยู่ในกรณีที่ชาวบ้านป่วยไข้แล้วไปรักษาที่ไหนก็ไม่หาย จนต้องใช้ทางเลือกสุดท้าย เมื่อสืบสาวแล้วรู้ว่ามีบรรพบุรุษคนหนึ่งที่เคยเป็นคนเล่นลิละมาก่อน คนที่เล่นมะโย่งมาก่อนหรือเคยเล่นวอยังกูและหรือกูดมาก่อน ลูกหลานก็จะออกอาการเคลิบเคลิ้มหรือคึกคักเวลาได้ยินเสียงดนตรี อาจจะอยากลุกมาร้องว่า

ทุกวันนี้มีบอมมที่ใช้บ้านตนเองทำการรักษาพิเศษเหล่านี้ บางคนจะใช้แผ่นซีดีและลำโพงขยายเสียงสำหรับเสียงดนตรีในการบรรเลงและใช้เครื่องแต่งกายแบบต่างๆ ทดสอบว่าคนใช้น่าจะมีอันตรายกุลเคยเล่นการแสดงแบบใดมาก่อน โดยดูว่าคนใช้มีการตอบสนองกับเสียงเพลงและการแต่งกายอย่างไร

การใช้แผ่นซีดีก็เพราะหากทำพิธีกรรมโดยเชิญวงทั้งวงมาแสดงก็จะใช้เงินมาก อย่างน้อยๆ ก็สามสี่หมื่น ผู้ที่เป็นบอมมทุกวันนี้ชาวบ้านรอบอ่าวเชิญมาจากถิ่นอื่นๆ เช่น ที่ปยูด ที่ยะลา ที่มายอ กะพ้อ หรือบ้านหนองแรดในอำเภอยะหริ่งที่เคยเป็นอำเภอรอบนอกและห่างไกลและยังหลงเหลือบอมมและกลุ่มการแสดงเช่นนี้อยู่

สิ่งเหล่านี้เป็นตัวอย่างกลุ่มหนึ่งของวัฒนธรรมชาวมลายูในท้องถื่นสามจังหวัดภาคใต้ ภายใต้ในกระบวนการปรับตัวในโลกทุกวันนี้ที่มีกระแสการนับถือศาสนาอันหลากหลายแนวทาง การเมืองที่

¹⁰ กัณหา แสงรายา, แสดงความคิดเห็นในบทความ "สำรวจศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นชายแดนใต้ในสถานการณ์เสี่ยง" (ตอนที่ 1 ลิเกฮูลู-มรดกที่ขาดจิตวิญญาณ) 17 มีนาคม 2008, http://www.isranews.org/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=3323&Itemid=58

¹¹ อัทธมัต สมบูรณ์ บัวหลวง, *ตัวตนคนมลายูมุสลิม ที่ชายแดนใต้*, <http://www.southhpp.org/paper/43>

¹² กัณหา แสงรายา, แสดงความคิดเห็นว่า "ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นนั้นมีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะมันเป็นทั้งรากเหง้าและลมหายใจของชีวิตผู้คนในแต่ละท้องถิ่น เรากำลังมองเห็นแนวโน้มสู่จุดดาวสานของศิลปวัฒนธรรมในพื้นที่ใกล้เข้ามาทุกขณะ ไม่ว่าจะเป็นเพราะสถานการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ หรือเพราะการคืบคลานมาของพลังอิทธิพลโลก หรือจะด้วยเพราะกระแสบีบบังคับแบบจะโดยตั้งใจ หรือไม่ตั้งใจก็ตาม" และเขาคิดว่า "ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะปล่อยให้มันถูกทำลายหรือตายจากไป ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ตั้งใจก็ตาม", อ้างแล้ว

ต้องการความเป็นเอกภาพของสังคม ฐานชีวิต วัฒนธรรมที่สั่งสมมานานจากบ้านเมืองที่เคยได้ชื่อว่า รุ่งเรืองเป็นศูนย์กลางเมืองท่า การค้า ทรัพยากร ธรรมชาติที่สำคัญในคาบสมุทรมาลายูในยุคโบราณ

แนวโน้มในการเลือกวิธีประพฤติปฏิบัติต่อ วัฒนธรรมดั้งเดิมคือ ความพยายามละทิ้งและ หลบซ่อนความเชื่อและการปฏิบัติที่เคยเป็นเทศกาล สำคัญของชุมชนในท้องถิ่นต่างๆ อาจจะมองได้ว่ามาจากอิทธิพลของผู้รู้ทางศาสนาที่เผยแพร่แนวคิดของ ตนเองสู่สังคม ซึ่งในสังคมของชาวมุสลิมเองก็มี แนวทางในความเชื่อที่หลากหลายสำนักและวิธีคิด เช่นกัน

การแสดงออกถึงวัฒนธรรมดั้งเดิมในวิถีชีวิต ชาวมลายูที่เคยผสมผสานความเชื่อพื้นถิ่นเข้ากับ หลักศาสนาอิสลามและอยู่ร่วมกันได้กลายเป็นสิ่ง ต้องห้ามสำหรับชุมชนบางแห่งบางกลุ่ม แต่ยังคงมี อยู่อย่างหลบซ่อนในหมู่บ้านต่างๆ

มีตัวอย่างที่พบได้ในหมู่บ้านประมงรอบอ่าว ปัตตานีที่ยังมีได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมไปแต่อย่างไร โดยเฉพาเกี่ยวกับการรักษาโรค และโรคที่ไม่มี คำอธิบายโดยใช้หลักการแพทย์เพราะเชื่อว่าผีร้าย มารบกวน ส่วนประเพณีบูชาชายหาดที่เคยทำกันไป ทัวชายฝั่งในคาบสมุทรและการไล่เคราะห์โดยการ ลอยเคราะห์นั้น ก็หลงเหลืออยู่แต่เพียงกลุ่มของ ชาวบ้านคนพุทธเท่านั้น ความเชื่อและมหรสพต่างๆ ที่มักทำไปด้วยกันก็แทบจะไม่พบเห็นในชีวิตประจำวัน ของชาวบ้านในทุกวันนี้ บางแห่งลดลงไปมากและ ต้องทำกันแบบปกปิด เพราะไม่ยอมให้ผู้อื่นรับรู้ซึ่ง อาจจะเกิด มาตรการทางสังคม [Social sanction] ไม่ยอมรับผู้ที่ยังเชื่อถือแบบดั้งเดิมนั้นได้

ถือว่าเป็นตัวอย่างสำคัญประการหนึ่งที่แสดงให้เห็นว่า ความสับสนพะวัภวะวนในการละทิ้งรูปแบบ ความเชื่อที่ขัดกับหลักศาสนาอิสลามกับประเพณี วัฒนธรรมที่ผสมผสานกับวิถีชีวิต ความเป็นอยู่

การเล่นดิเกิร์ฮูลู ซึ่งเป็นที่นิยมในสาม จังหวัดภาคใต้ในปัจจุบัน ถูกนำไปใช้ ประยุกต์มากกว่าที่จะเป็นมหรสพใน ท้องถิ่นดังที่เคยเป็นมา คณะดิเกิร์ฮูลูที่ โด่งดังคือ คณะแหลมทรายที่เน้นภารกิจ ในการสื่อสารเพื่ออนุรักษ์อ่าวปัตตานี

ศิลปะการร้องรำ นาฏศิลป์และการแสดงที่เป็น การขัดเกลาทงสังคม ซึ่งเคยเป็นวิถีชีวิตของ ชาวเมืองและชาวบ้านในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้ ในปัจจุบันนั้น คือ

กระบวนการในการปรับตัวในสังคมโลก สมัยใหม่ที่ยากและไม่มีทางลัด นอกเสียจากความ โกลาหลในการถกเถียง การเลือก การปรับรับเพื่อ ค้นหาหนทางสู่การประนีประนอมที่เป็นผลดีและ ลงตัวในสภาพสังคมที่สับสนและมีความรุนแรง เกิดขึ้นอยู่ทั่วไปเช่นนี้

ในทางปฏิบัติกลุ่มและองค์กรทาง ศาสนา การเมืองและการศึกษาทั้งทางโลกและทางศาสนา ภายในท้องถิ่นเองเท่านั้นที่จะเป็นผู้นำเพื่อสร้าง ทางเลือกที่โดยพิจารณาเหตุผลและสภาพแวดล้อม อย่างรอบด้านจึงจะนำทางไปสู่ทางเลือกในสังคมและ วิถีชีวิตของผู้คนในสามจังหวัดภาคใต้ได้ โดยไม่ทำให้ เกิดการบีบบังคับหรือการชี้ไปที่ผู้อื่นว่าคิดผิดเพียง เพราะคิดไม่ตรงกับตนเองเท่านั้น

เพราะสังคมของการปฏิบัติ ความเชื่อ และ วัฒนธรรมทั่วโลกนั้น หากไม่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็มัก มีเวลาเฉพาะของตนเองที่มีได้ยั่งยืน

ความแตกต่างของประเพณีและพิธีกรรมที่กำลัง สูญหายไปจากสังคมของคนปัตตานีและสังคมของ ชาวบ้านในภูมิภาคอื่นๆ ก็คือ การสร้างประเพณี ขึ้นใหม่โดยใช้ฐานประเพณีเดิมจะเพื่อฟื้นฟูอนุรักษ์

เพราะสังคมของการปฏิวัติความเชื่อ และวัฒนธรรมทั่วโลกนั้น หาก ไม่เกิดขึ้นตามธรรมชาติก็มักมีเวลา เฉพาะของตนเองที่มีได้ยั่งยืน

รากเหง้าทาง วัฒนธรรม หรือ จะเพื่อ สนับสนุน
การท่องเที่ยวกก็ตาม สิ่งเหล่านี้มีได้เกิดขึ้นในท้องถิ่น
ของปัตตานี มีเพียงการต่อต้านที่รู้สึกได้บ้างเท่านั้น
เมื่อได้เข้าไปสังเกตการณ์

การละทิ้งความรู้สึกที่แท้จริงในเทศกาล ความรู้สึก
ตื่นเต้นในจังหวะการแสดง ความรู้สึกสนุกสนานไป
กับ เรื่องเล่าของ นายหนั่ง วายัง ที่ สอดแทรก
การขัดเกลาความผิดชอบชั่วดี ความรู้สึกอ่อนช้อย
งดงามเมื่อเห็นการรำรำในโรงเง็งและเสียงไวโอลิน
ทำนองเพลงพื้นบ้านที่หวานเสนาหูก ความตื่นเต้น
เมื่อเห็นการรำโนราห์ หรือพละกำลังในการต่อสู้
แบบ ลีลิต ความ หวาด กลัว ใน อำนาจ ลีลับ
เหนือธรรมชาติและความปลอดภัยเมื่อทำพิธีกรรม
เสร็จสิ้น ความโล่งใจในพิธีกรรมร่วมกันของชาวบ้าน
ที่ร่วมกันลอยเคราะห์และร่วมกันนำอาหารมากิน
ที่ชายหาด ความรู้สึกตื่นเต้นในความสง่างามของ
หญิงสาวที่ทูนเครื่องไปบนศีรษะและความทรงจำ
ในขบวนแห่หนักที่ยิ่งใหญ่ของชาวปัตตานี ความ
งดงามของผืนผ้าทอยกตานีที่วิจิตรบรรจง

สิ่งเหล่านี้เหลือเพียงร่องรอยแห่งความทรงจำ

เมืองท่าภายในที่ปัตตานี คนในปัจจุบันมักเรียก
ว่า เมืองลังกาสุกะ อยู่ภายในแผ่นดินเข้ามาที่อำเภอ
ยะรัง ต่อเนื่อง กับ อำเภอเมืองปัตตานี ในทาง
การศึกษาประวัติศาสตร์โบราณของบ้านเมืองใน
คาบสมุทรมุขโดยชาวต่างชาติและนักวิชาการจาก
ส่วนกลางก็ให้ความสนใจและเขียนเรื่องราวของ
นครรัฐขนาดใหญ่ที่สุดในคาบสมุทรมุขแห่งนี้ได้อย่าง

กว้างขวาง แม้การศึกษาโบราณวัตถุสถานจะทำได้
ไม่ได้ทุกแห่งหรือมีความก้าวหน้าเพิ่มเติมจากเดิม
เนื่องจากเหตุผลของการทำงานล่าช้าและการเกิดเหตุ
ความรุนแรงในพื้นที่ ซึ่งทำให้การศึกษาหลักฐาน
เหล่านั้นเป็นไปได้ยากขึ้น

อีกประการหนึ่งก็คือ ผู้คนในปัจจุบันไม่ได้
ให้ความสำคัญของกลุ่มโบราณสถานเหล่านั้น เพราะ
เกรงว่าจะผิดหลักศาสนาหากจะต้องเกี่ยวข้องกับ
ศาสนาที่มีรูปเคารพและศาสนสถานอื่นนอกเหนือ
ไปจากอิสลาม ทำให้ชาวบ้านโดยรอบและคนในสาม
จังหวัดชายแดนภาคใต้เองให้ความสำคัญกับเมือง
ลังกาสุกะนี้ไม่มากนัก เพราะเป็นประวัติศาสตร์
โบราณคดีในอดีตที่ไกลโพ้น และยังอยู่ในช่วง
การนับถือพุทธศาสนาที่เป็นศาสนาแบบรูปเคารพ
ไม่ได้เกี่ยวข้องกับหรือเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและความนึก
ของชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบันได้ อาจจะมีผู้สนใจ
ก็อยู่ในกลุ่มศึกษากลุ่มเล็กๆ เช่น นักประวัติศาสตร์
ท้องถิ่นผู้สนใจงานโบราณคดีบางท่านเท่านั้น

ประวัติศาสตร์ยุคโบราณในท้องถิ่น ถึงแม้จะเป็น
บริเวณที่สำคัญของคาบสมุทรมุขแต่ก็ขาดความรู้ใน
อดีตที่ห่างไกล อันหมายถึง ชาวปัตตานีนั้นไม่มีความ
ทรงจำเกี่ยวกับ “ลังกาสุกะ” แต่อย่างไร

แต่ในขณะที่เดียวกัน หากพูดถึง “ปัตตานี ดารุส
สลาม” นครรัฐปัตตานี แห่งสันติภาพในราว
พุทธศตวรรษที่ 21 - 23 ร่องรอยบ้านเมือง การบอก
เล่าสืบเนื่องกันมาและประวัติศาสตร์ที่ถูกกดขี่ที่เล่า
ซ้ำแล้วซ้ำอีกในกระบวนการแบ่งแยกทางความคิด
ต่อรัฐไทยก็เป็นองค์ประกอบที่ทำให้นครรัฐปัตตานี
ถูกจดจำไว้ในประวัติศาสตร์ของคนสามจังหวัด
ชายแดนภาคใต้มากกว่า “ลังกาสุกะ” อย่างแน่นอน

ในกระบวนการบูรณการเพื่อเป็นแนวร่วมใน
การก่อเหตุการณ์รุนแรงในพื้นที่สามจังหวัดภาคใต้
การให้สัมภาษณ์ของแนวร่วมในขบวนการ RKK
[Runda Kumpulan Kecil] ที่เปลี่ยนใจและเล่าคล้ายๆ

กันหมดทุกคนว่า หลังจากเข้าพิธีชุ่ปะาะห์หรือสาบาน
ตนก็จะเริ่มฝึกหลักสูตรซึ่งมี 8 ชั้น และขบวนการใน
ชั้นแรกที่เรียกว่า ตาระห์ ผู้อบรมจะพูดคุยเกี่ยวกับ
ประวัติศาสตร์ปัตตานี แล้วจึงฝึกร่างกาย ฝึก
การประกอบอุปกรณ์ก่อการร้ายต่างๆ

เนื้อหาที่บรรยายคือการปลุกเร้าให้มีความรู้สึก
ว่า บรรพบุรุษเคยอยู่ในดินแดนที่ยิ่งใหญ่แต่ถูกบีบบังคับ
นำมาสู่การสูญเสียเอกราชและความเจ็บปวดของคน
ปาตานี เมื่อสยามยึดครองก็จับขามลายูปัตตานีไป
เป็นเชลย พาไปขุดคลองแสนแสบด้วยมือเปล่าที่
กรุงเทพฯ ถูกเจาะเอ็นร้อยหวาย เจาะหู เจาะเท้า แล้ว
ล่ามเชือกเดินไปกรุงเทพฯ มีการทรมานจนตายแล้ว
เอาศพไปทิ้งไว้ที่คลองแสนแสบจนกลายเป็นชื่อ
คลอง¹³

ความรู้สึกต่อคำบอกเล่าเรื่องการทารุณกรรม
ของชาวยุโรปที่ต่อชาวมลายูมุสลิมในอดีตเมื่อ
ปนเปื้อนกับความรู้สึกขัดแย้งในปัจจุบันที่เห็นความ
ไม่ยุติธรรมโดยเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งมีต่อชาวบ้านจึงเป็น
แรงจูงใจนำไปสู่ความเคียดแค้นชิงชัง ทำร้ายชีวิต
ของผู้บริสุทธิ์ ทำลายทรัพย์สินและทำให้เกิดความ
รุนแรงโดยมีความคับแค้นเป็นแรงกระตุ้น

การรับรู้ทางประวัติศาสตร์ของคนในพื้นที่จนถึง
ทุกวันนี้ถูกอธิบายในเชิงย้อนยุคไปสู่ความยิ่งใหญ่
ในอดีตและนำมาสู่การสูญเสียเอกราชและความ
เจ็บปวดของคนปัตตานี มีการอธิบายถึงภาพ
ความสวยงามของมัสยิดและปราสาทราชวังของชาว
ปาตานีที่นำมาจากจดหมายเหตุบ้างหรือคัดลอกต่อๆ
กันบ้าง ผู้สังเกตการณ์หลายท่านกล่าวว่า หมู่บ้าน
โซนสีแดงซึ่งหมายถึงหมู่บ้านที่รัฐเข้าถึงได้น้อยและ
มีกลุ่มปฏิบัติการที่เป็นแนวร่วมอยู่มากจะได้รับรู้

อีกประการหนึ่งก็คือ ผู้คนในปัจจุบัน
ไม่ได้ให้ความสำคัญของกลุ่มโบราณสถาน
เหล่านั้น เพราะเกรงว่าจะผิดหลักศาสนา
หากจะต้องเกี่ยวข้องกับศาสนาที่มี
รูปเคารพและศาสนสถานอื่นนอกเหนือ
ไปจากอิสลาม ทำให้ชาวบ้านโดยรอบ
และคนในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้
เองให้ความสำคัญกับเมืองลังกาสุกะนี้
ไม่มากนัก เพราะเป็นประวัติศาสตร์
โบราณคดีในอดีตที่ไกลโพ้น และยังอยู่
ในช่วงการนับถือพุทธศาสนาที่เป็น
ศาสนาแบบรูปเคารพ ไม่ได้เกี่ยวข้อง
หรือเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตและความนึก
ของชาวมลายูมุสลิมในปัจจุบันได้

ประวัติศาสตร์เฉพาะทางแบบนี้

ประวัติศาสตร์เพื่อปลุกระดมดังกล่าว เป็น
การบอกเล่าที่เกิดขึ้นจากความรู้สึก โดยนำข้อมูล
บางส่วนมาจากการเขียนประวัติศาสตร์จากภายนอก
โดยนักประวัติศาสตร์ทั้งชาวตะวันตกและชาวมลายู
เอง โดยคัดเลือกเฉพาะเรื่องเฉพาะประเด็นมาใช้
อ้างอิงว่าเป็นประวัติศาสตร์ของคนปาตานี

จึงเป็นการสร้างความทรงจำใหม่ที่ขาดวินและ
มุ่งหมายเพื่อชวนเชื่อ สร้างความรู้สึกสะเทือนใจ
มากกว่าที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้และตั้งคำถาม ซึ่ง
ถือเป็นปรัชญาของการศึกษาประวัติศาสตร์ ดังนั้น

---

¹³ ข่าวการจับกลุ่มแนวร่วม RKK ที่ปฏิบัติการในพื้นที่ต่าง ๆ จำนวนหลายคน ให้การถึงหลักสูตรการอบรมในเวลาราวๆ หนึ่งเดือนในรูปแบบเช่นเดียวกัน *ศูนย์ข่าวอิศรา* (30/11/51) http://www.isranews.org/cms/index.php?option=com_content&sectionid=4&id=75&Itemid=86&limit=50&limitstart=100

การกล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตเช่นนี้จึงไม่ใช่เป็นการยกการศึกษาทางประวัติศาสตร์ขึ้นมาเป็นเหตุผล หากแต่เป็นกระบวนการอบรมเรื่องเล่าจากอดีตที่เจือปนด้วยความรู้สึกและอคติเพื่อสร้างความชอบธรรมแก่ผู้เข้าเป็นแนวร่วมของผู้ก่อการความรุนแรงในสามจังหวัดภาคใต้ ซึ่งจะกลายเป็นเรื่องเล่าหรือความเชื่อของคนท้องถิ่นกลุ่มหนึ่งที่น่ามาใช้ต่อสู้กับการสร้างประวัติศาสตร์จากอำนาจรัฐแบบรวมศูนย์กลางอำนาจ

ความทรงจำทั้งสองรูปแบบที่สุดขั้วและเป็นเรื่องที่อยู่ตรงข้ามกันจะนำไปสู่การทำความเข้าใจท้องถิ่นในสามจังหวัดภาคใต้นั้นได้อย่างไร นอกเสียจากช่วยกันศึกษาสร้างเรื่องราวของท้องถิ่นให้ตรงกับความเป็นไปที่ชาวบ้านชาวเมืองมีความคิดต่ออดีตหรือความทรงจำร่วมกัน โดยไม่ผูกขาดเรื่องเล่านั้นอยู่เพียงแต่บทเรียนในหนังสือเรียนที่รัฐบาลเสนอเขียนและสร้างขึ้นด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อสร้าง

ความเป็นเอกภาพทางประวัติศาสตร์ จนไม่ยอมรับความหลากหลายของประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นและผู้คนในกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ

หรือประวัติศาสตร์ที่ถูกสร้างขึ้นจากความรู้สึกและอคติของผู้ก่อการที่ต้องการสร้างความรุนแรงอันเป็นการนำเรื่องของอดีตบางส่วนมาสร้างความเชื่อเพื่อทำให้เกิดความรู้สึกเป็นปฏิกิริยาต่ออำนาจรัฐและคนกลุ่มอื่นที่ไม่ใช่พวกตนอย่างสุดขั้ว เป็นการสร้างอุดมการณ์ภายใต้การนำเหตุการณ์อดีตมาร้อยเรียงเป็นเหตุผลหลักในการเคลื่อนไหวหาแนวร่วมจากชาวบ้านโดยการทำให้เชื่อมากกว่าที่จะคิดอย่างอิสระ

ความทรงจำของบ้านเมืองในลักษณะที่เป็นข้อสรุปจากทั้งฝ่ายก่อการและฝ่ายรัฐ จึงไม่ใช่คำตอบสำหรับการสร้างความเข้าใจในตนเองในท้องถิ่น เพื่อสร้างอัตลักษณ์และความเข้าใจต่ออดีต ปัจจุบันและอนาคตร่วมกันของผู้คน (๕)

บรรณานุกรม

กัณฑ์ แสงรายา. สำนวนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นชายแดนใต้ในสถานการณ์เสี่ยง ตอนที่ 2 หนึ่งตระกูล-วายังกมลิตชะตากรรมดังหนึ่งเงา, 24 มีนาคม 2008 http://www.isranews.org/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=3323&Itemid=58

กัณฑ์ แสงรายา. “สำนวนศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นชายแดนใต้ในสถานการณ์เสี่ยง” (ตอนที่ 1 ลิเกฮูลู-มรดกที่ขาดจิตวิญญาณ), 17 มีนาคม 2008, http://www.isranews.org/cms/index.php?option=com_content&task=view&id=3323&Itemid=58

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ วิทยาเขตสงขลา. สถาบันทักษิณคดีศึกษา. สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 7

อนันต์ วัฒนานิก. แลหลังเมืองตานี. ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528.

อัสหมัด สมบูรณ์ บัวหลวง. ตัวตนคนมลายุมุสลิม ที่ชายแดนใต้, <http://www.southhpp.org/paper/43>